

Com hom se pren guarda de so que fan los jutges e·ls avocats e·ls testimonis: lectura del capítol 114 del Llibre de Contemplació en Déu

Guillem Alexandre Amengual i Bunyola

Universitat de les Illes Balears

1. Introducció

L'objectiu del present treball és fer un comentari del capítol 114 del *Llibre de Contemplació en Déu*¹ (vers 1273-74), tot contextualitzant aquest capítol amb altres passatges lul·lians on quedí reflectida l'opinió de Llull sobre els juristes, fonamentada, d'una banda, en la seva voluntat de servir rectament la primera intenció (*conèixer e amar Déu*) i esquivar la segona² i, per l'altra, en els

¹ Bo I.2. Citat d'ara endavant LC. Totes les referències al LC són de ORL IV.

² Llull exposa la seva doctrina de les dues intencions en diversos passatges de la seva obra. Així, per exemple, al capítol primer del *Llibre d'intenció* (Bo II.A.17): «Amable fill, intenció es obra de enteniment e de volentat qui s mou a donar compliment a la cosa desirada e entesa; e intenció es actu de natural apetit qui requer la perfecció que li cové naturalment. 2. Aquesta intenció, fill, de que tu as necessitat, es departida en dues maneres, ço es assaber, primera intenció e segona; e es la primera millor e pus nobla que la segona, per ço quor es pus útil e pus necessaria; e la primera es començament de la segona, e la segona es moguda per la primera en tal manera, que la segona es instrument e aparellament con la primera intenció haja ço que li cové segons son compliment [...]. 6. L enteniment que has, fill, es per la segona intenció, e la obra del enteniment, ço es, l entendre, es per la primera; car millor cosa es la obra de la virtut, que no es la virtut, com sia cosa que la virtut sia per ço que sia sa obra. 7. La bona obra que has, fill, en ton enteniment con entens, es per la segona intenció, e lo mèrit que n has es per la primera, car tu entens per ço que mèrit n ajes; e el mèrit que has per entendre, es per la segona intenció, e la glòria que n hauràs es per lo mèrit, qui es per la primera, car tu as mèrit per ço que glòria hages. 8. La glòria que hauràs, fill, en parayís, si y intres, serà per la segona intenció, e la conexença que auràs de Deu e la amor, serà per la primera; car mellor cosa es intenció en conèixer e amar Deu, que en haver glòria per

tòpics clàssics i medievals referits a la corrupció i la amoralitat de jutges i advocats. De fet, Llull dedicà al dret nombrosos passatges de la seva obra, i aquest saber ocupa un lloc no gens menyspreable en la seva producció intel·lectual.³

La importància d'aquest tercer llibre del LC ha estat posada de relleu per diversos estudiosos.⁴ És paradigmàtica l'opinió d'Obrador y Bennassar:

La part més especial y substancialment sociològica d'aqueix *Libre de Contemplació*, es la llarga sèrie de capítols –desde'l 103 al 148– ab que comensa el VOLUM II. Es tot un cosmorama social y polítich, ahont l'autor ab penetrant ullada y al través de son criteri

conexer e amar Deu, com sia cosa que Deu sia pus intelligible e amable, que tu gloriejable. 9. Tant es, fill, Deus digne de esser conegut e amat, que la intenció que hom ha en conèxer e amar Deu, quant n es digne, no pot muntar en pus alt grau; e per açò s'esdevé que mellor cosa es enteniment en entendre, con entén Deu, que no es lo mèrit ni la gloria que hom ha per entendre; e si açò no era enaxí, seguir s'ia que intenció fos pus obligada a home, que als honraments de Deu [...]. 11. Lo cors que tu has, fill, es per la segona intenció, e la ànima es per la primera, com sia cosa que la ànima valla més que l cors, e lo cors sia per ço que la ànima pusca membrar entendre e amar Deu e virtuts e bones obres. 12. Amable fill, en tres maneres té donada conexas de la primera intenció e de la segona; e prech te que ta intenció hages ordenada en tal manera, que no ans per la segona so que s'cové a amar per la primera, ni ab la primera no ans ço que no es digne que n sia amat. 13. Accidentalment, fill, amen los homens peccadors ab les dues intencions desordonades en lurs amors; car amar son beyll libre per ço quor es bell, e no amar lo per ço que l entena, es desordonament de entenció; e en aytal manera amar lo libre bell es per la primera intenció, e amar lo entendre es per la segona; car hom desordonat fa major força de volentat en fer bell libre que entendre lo. 14. En la volentat, fill, dels homens que amen mes les coses terrenals que les coses espirituals, son enversades les dues intencions; e aquells homens son per ço peccadors, quor desordonen intenció contre los ordonaments substancials.» (ORL XVIII, 5-8). També al primer versicle del pròleg del LC: «Enaxí com vos sots en dualitat, deïtat e humanitat, enaxí, *Sènyer*, nos comensam aquest libre per gracia vostra ab dues entencions: la primera entencio es per dar laor de vos; la segona es, *Sènyer*, per tal que de vos hajam glòria e benediccio».

³ Així, entre d'altres, a l'*Ars notatoria* (1274-76; Bo II.A.3), el *Liber principiorum juris* (1274-83; Bo II.A.13), l'*Ars juris* (1285-7; Bo II.B.7), l'*Ars juris naturalis* o *Ars de iure* (1304; Bo III.61), l'*Ars brevis quae est de inventione juris* (1308; Bo III.78), el *Liber de justitia Dei* (1314; Bo IV.99) i en capítols de l'*Art demonstrativa* (ca. 1283; Bo II.B.1; distinció IV «De les qüestions qui són dels començaments de dret»), l'*Arbre de ciència* (1296; Bo III.23; «De les fulles de l'Arbre humanal», «De les branques de l'Arbre moral», «De les flors de virtuts», «De les branques de l'Arbre imperial», «Dels rams de l'Arbre imperial»), de la *Doctrina pueril* (1274-76; II.A.6; LV «De justícia», LXVIII «De lig de natura» i LXXXVI «De la sciència de dret») o l'apòcrifa *Doctrina e manera d'aplicar lògica nova a la ciència de dret e de medicina*, primera part (1303; Bo FD I.15; vegeu la introducció de Bonner a la *Lògica Nova*, NEORL IV, xxv-xxvi).

⁴ Vegeu Riquer, *Història de la literatura catalana*, volum I (Barcelona: Ariel, 1993), pp. 263-266; Gabriel Ensenyat Pujol, *Ramon Llull. Llibre de contemplació en Déu* (Estudi preliminar i selecció a cura de Gabriel Ensenyat Pujol. Palma: Hora Nova, S. A., 2005), pp. 31-32; Josep E. Rubio, *Literatura i doctrina al Llibre de Contemplació de Ramon Llull* (València: Saó, 1995) i *Les bases del pensament de Ramon Llull* (València / Barcelona: Institut Universitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 1997), entre d'altres.

y punt de vista místich y democràticament cristià, observa y considera la societat del seu temps, senyalant les falles, aberracions, defectes y mesquineses que hi troba. Generalment s'hi mostra queixós y pessimista; a estones acerbament satíric, ab despiadades invectives qu'en podríem dir *juvenalíes*; n'igú llaura dret; tothom s'hi desvía del orde y de la fi essencial que a la societat humana va imposar Deu; y del més alt al més baix estament, tots fallen, molts erren, casi tots prevariquen.⁵

Obrador conclou amb la necessitat d'analitzar llargament i amb cura tota la sèrie de capítols del LC encapçalats per la fórmula «Com hom se pren guarda de...» (Obrador, *Doctrines*, p. 37).

Una aproximació superficial o externa del capítol⁶ (una de les lectures possibles) ens mostra com Llull fa una anàlisi del que són, del que han de ser i del que realment fan jutges i advocats (i també, de passada, els testimonis). Llull usa el recurs a la sàtira per presentar al lector els defectes i vicis dels professionals de la justícia,⁷ de manera semblant a altres autors grecollatins com Hesíode (*Els treballs i els dies*), Aristòfanes (*Les Eumènides*; *Les aus*), Sòfoeles (*Antígona*), Ciceró, Horaci (*Odes*) o Quintilià.⁸

Per a Llull, la funció dels jutges és donar «a cascun home so que li tany e que merex e qui seu es» (LC 114, 1), i també «que ls homens injurioses constrenguen e aclinen als homens injuriats» (LC 114, 2), objectiu que s'ha d'assolir mitjançant una mètode determinat: els cal seguir la potència racional (LC 114, 3), ja que aquesta és «lum e demostracio de veritat e de dretura e de conexensa»; el jutge, doncs, ha de jutjar (i demostrar) la veritat. La *Doctrina pueril* conté també referències als jutges i a la justícia:⁹ al cap. LV, par. 9, Llull ens diu que els jutges són donats a les parts del procés perquè tenen «pus atrempada volentat enfre membrar e entendre en so que deu jutgar que los homens qui ple-

⁵ Mateu Obrador y Bennassar. *Estudi de les doctrines sociològiques de Ramon Llull* (Palma: Amengual y Muntaner impressors, 1905), p. 37.

⁶ Seguim en part l'explicació d'Antonio Monserrat Quintana. *La visión luliana del mundo del derecho* (Palma: Institut d'Estudis Balearics, 1987), pp. 156-169.

⁷ Llull analitza les funcions i el mètode d'actuació dels jutges a altres obres d'aplicació directa de l'Art, com ara l'*Ars de iure* (ROL XX) o l'*Ars brevis, quae est de inventione iuris* (ROL XII), que no tindrem en compte de manera directa en aquest estudi. Es tracta d'obres més tècniques i destinades a un lector especialitzat, filòsof o jurista. La diferència amb el LC és clara, atès que és una obra destinada a un públic general, no especialitzat, i que cerca un embolcall delitós a l'hora de presentar els principis de l'Art.

⁸ Vegeu Anderson F. Camaecho, «Los jueces y abogados frente a la literatura universal», a David Cienfuegos Salgado i María Carmen Macías Vázquez, *Estudios en homenaje a Marcia Muñoz de Alba Medrano. La enseñanza del derecho* (Mèxic: Instituto de Investigaciones Jurídicas de la Universidad Nacional Autónoma de México, 2007), pp. 68-70.

⁹ A partir d'ara, DP. Cit per l'edició crítica de Joan Santanach i Suñol, *NEORL* VII.

degen», de manera que en acabar el procés s'assoleixi l'objectiu principal de fer justícia, és a dir, «retra a cascú so qui es sson dret» (DP, cap. LV, par. 1). Ambdós textos coincideixen, com es veu, en la funció i mètode del jutge. Però Llull ja adverteix un problema: sovint la potència racional és bandejada i segueixen la potència sensitiva, els sentits, la passió, que és «aorbament e innorament de veritat e de dretura e de saviea», i per això es desvien i torcen la veritat en les sentències que dicten. Llull ens recorda que «Justícia e sciència se covenen, e qui jutge sens saber es enaxí con l'ome orb qui va per tenebres. On, si tu vols usar dreturerament, atempra ton voler enfre ton remembrament e ton entendre» (DP, cap. LV, par. 8), de manera que la font principal de l'acció del jutge és el raonament i l'equilibri entre les tres potències de l'ànima.

Els advocats són també objecte de crítica i de sàtira al capítol 114 del LC. La seva funció ens és descrita al versicle 4: «Vos avets donats homens a esser avocats, per tal que sapien demostrar veritat als jutges e que deffenen los homens injuriats als homens falses enganables». Demostrar o raonar (com es diu al versicle 20) la veritat i defensar aquell qui pateix injúries (és a dir, injustícies) és la tasca essencial de l'advocat. Però tal com fan els jutges, els missers es corrompen i es desvien de la seva funció i fan el contrari, «s esforsen a fer ver so qui es fals e a destruir so qui es ver: e tot assò fan per tal que pusquen aver honor e riquès de los mesquins homens qui en ells comanen lur dret e lur raó» (versicle 4).

Com que jutges i advocats no fan el que hom suposa que han de fer, són satiritzats i atacats per Llull, que els fa encarnar tots els vicis: «ells son homens mals en la major partida e de mala entencio, no son neguns homens per que l poble sia tan torbat com es per ells» (versicle 7); a més, «negun officí tan vil ni tan ávol com es officí de jutge e d avocacio: car la franca volentat que an, aquella venen; e cogitaments e remembraments e tota lur discrecio venen per diners» (versicle 11) i «prenen serviis de la una part e de l altra» (13). Els jutges i advocats corruptes i venals, qualificats de «malvats», a més, són la majoria: «tot lo mon veg, *Sènyer*, ple de falses jutges» (versicle 21).

La conclusió a què ens vol fer arribar Llull és ben palesa: cal desconfiar dels professionals de la jurisprudència i evitar-los sempre que sigui possible,¹⁰ cosa que el fa afirmar, quan es dirigeix al seu fill Domènec, «No-t do per conseyl, fil,

¹⁰ Llull ofereix algunes solucions utòpiques per a posar remei a aquest greu problema. Així per exemple, al *Blanquerna* (ORL IX, cap. 91, par. 6), exposa la idea de pagar, amb béns de l'Església, un sou digne i suficient a deu jutges i vint advocats que «anassen en la cort de Roma e qui no prenguessen serviy de null home», de manera que postula la necessitat de jutges i advocats d'ofici, independents de les parts i absolutament imparcials. En certa manera, i salvant totes les distàncies que es vulguin, ens trobam davant d'una exposició primerenca del dret al jutge imparcial i independent predeterminat per la llei.

que aprenes dret civil, cor pocs son aquells que be-n vege usar» (DP, cap. LXXXVI, par. 7). No podem oblidar, però, que l'anàlisi feta és merament superficial: cal anar a les causes més pregones, i és precisament aquí on entra en joc el sistema de l'Art, com ara veurem. Llull ens ha mostrat o descrit una realitat concreta, però el seu objectiu és tot un altre. Es tracta només d'un pretext per conduir el lector a la contemplació divina, que hom podrà assolir aplicant els principis de l'Art.

2. Llull, la missió i el Llibre de Contemplació

Llull, com sabem, centra la seva activitat intel·lectual i vital en un únic punt: la missió,¹¹ entesa com a mètode per combatre l'error, tant dels cristians com dels infidels, de manera que la missió és alhora una exposició de la veritat i una manera de viure segons aquesta veritat.¹² I precisament, com assenyala ben encertadament Jordi Gayà,¹³ al *Llibre de contemplació* Llull contraposa la vida dels apòstols, model de comportament, i la vida cristiana dels seus contemporanis, contrast explícit i volgutament sistemàtic al llibre tercer del LC, on passa revista als vicis i defectes d'alguns grups socials o professionals. Els apòstols (i, per extensió, aquells que han superat l'error i viuen rectament segons la primera intenció) estan disposats al martiri per tal de mostrar l'amor a Déu, i rebutgen honors i riqueses. Els protagonistes del capítol 114, en canvi, fan el contrari: cerquen únicament el seu profit i benefici, les riqueses i els honors. El contrast moral és evident, atès que Llull afirma que els apòstols sí es consagraren de manera absoluta i total a amar i lloar Déu, a més, és clar, de dur a terme la missió («tota lur ancia e lur cura fo en amar e en loar vos, e en endressar los errats a via de veritat»).14

Així, en un llibre dedicat al coneixement sensible i, concretament, al sentit de la vista, Llull ens adverteix d'un fet cabdal: tot i que les criatures donen sig-

¹¹ Sobre el concepte de «missió» en Llull vegeu, per exemple, la revisió de Josep Perarnau «Consideracions sobre el tema *missió* i *croada* en Ramon Llull dins publicacions recents», a *ATCA* 22 (2003), 561-578, i els treballs, cabdals, de Jordi Gayà Estelrich, que s'hi citen.

¹² Cf. Gayà, «*Ascensio, virtus*: dos conceptos del contexto original del sistema luliano», *SL* 34 (1994), 3-49, pp. 4-6.

¹³ Jordi Gayà, «Ramon Llull i l'islam. «Infideles sunt homines, sicut et nos», a «*Vós sou sant, Senyor Déu únic*», *Franciscanisme i Islam. Jornades d'Estudis Franciscans, 2001* (Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya, 2002), pp. 115-143. Citat per la versió electrònica: <http://www.jordigaya.com/llull/articulos/articulos_index.htm> (28 de març de 2008).

¹⁴ LC, 106, 23.

nificació i demostració de les dignitats divines, no sempre allò que veiem és allò correcte, perquè alguns, aquells que es troben dins l'error, obren malament, això és, per segona intenció. La causa d'aquest fenomen que es dona entre els mateixos cristians és, segons Lull, la manca de comprensió de la fe, perquè comprendre la pròpia fe permet la formació d'una personalitat virtuosa.¹⁵

3. Estructura del capítol

El LC presenta, com és sabut, una estructura basada en la simbologia numèrica de base pitagòrica i bíblica: 365 més 1 capítols, 30 paràgrafs o versicles per capítol (les 30 monedes de Judes), 10 parts per cada capítol, com els deu manaments, i tres parts més per cadascuna de les anteriors, simbolitzant la Trinitat.

El capítol 114, titulat «Com hom se pren guarda de so que fan los jutges e ls advocats e ls testimonis», s'inclou dins la distinció XXIII del llibre tercer (segon volum) del LC («De la .xxiii.a distinció qui tracta de veer»), que comprèn els capítols 103 a 124. La temàtica d'aquest segon volum se centra en la immanència, en l'home.

Dins de cada capítol, doncs, trobam una estructura dividida en deu macroseqüències o tríades de tres versicles cadascuna. Si hom ha afirmat que el versicle és la unitat mínima significativa del LC, podem dir que la unitat discursiva o argumentativa bàsica és la tríada.¹⁶

El contingut de les deu tríades és el següent (la numeració és doble: la primera xifra correspon al número de cada tríada i la segona als versicles que la formen; quan només hi ha una xifra entre parèntesis, s'entén que correspon al versicle):

1 (1-3): Els jutges.

2 (4-6): Els advocats i els testimonis.

3 (7-9): Queixa per la corrupció de jutges i advocats i desig que es consagrin a la primera intenció.

4 (10-12): Vilesa de la professió de jutge i d'advocat.

5 (13-15): Formació dels jutges i desviació inicial de la primera intenció.

6 (16-18): Crítica a la formació de jutges i advocats: saben «massa lletra» i tanmateix obren falsament i immoralment.

7 (19-21): Gran presència pertot arreu dels mals juristes. Escassetat dels bons jutges i advocats.

¹⁵ Cf. Gayà, «*Ascensio, virtus*», pp. 11-12.

¹⁶ Rubio, *Literatura i doctrina*, p. 118.

8 (22-24): Els jueus jutjaren falsament Jesús i el condemnaren. Corruptibilitat de jutges i advocats. Cal seguir l'exemple de Crist.

9 (25-27): Honors que reben els juristes. Contrast: prestigi entre els poderosos i desprestigi entre el poble.

10 (28-30): Llull fa autoanàlisi i es jutja sí mateix. Reconeix els seus errors i s'encomana a la bondat i a la misericòrdia divines.

Però aquestes deu seqüències es poden agrupar encara en estructures discursives majors. Les tres primeres tríades formen un primer grup que, després de presentar el tema, exposa les principals crítiques i males actuacions de jutges, advocats i testimonis. Un segon bloc està format per les tríades 4, 5 i 6; aquí el nucli temàtic és la professió de jurista, començant ja a l'època d'estudiant, i com es desvien de la recta intenció i es corrompen. Les tríades 7, 8 i 9 aprofundeixen en el contrast entre les dues intencions i, finalment, la 10 actua a manera de conclusió.

La reiteració i el contrast són els motors que fan avançar l'exposició de Llull. Tot partint de la realitat sensible, de l'evidència del mal i el pecat, Llull aconsegueix que el lector ascendeixi vers Déu, gràcies al contrast, primer entre els homes (què fan i què haurien de fer, és a dir, entre la primera i la segona intenció) i després amb Déu (amor incondicional de Déu i mort de Crist per la redempció de la humanitat).

4. Estructura de les tríades i dels versicles

Els recursos emprats per Llull a l'hora de fer avançar els continguts del LC són diversos al llarg de tota l'obra. Ara bé: si al primer volum Llull es basa en l'analogia i recorre a la fórmula *enaxí com...*, ara, al segon volum i, més concretament, en la distinció XXIII, sobre el sentit de la vista, Llull ja no empra el recurs a l'analogia, sinó que es basa, com s'ha assenyalat, en el contrast entre la transcendència i la immanència, concretat en l'oposició entre la sensualitat i la intel·lectualitat.

El mecanisme emprat per Llull és la dissemblança o contrast entre les dues intencions, entre el que vol Déu que l'home faci i allò que realment fa, tot allunyant-se d'aquesta primera intenció. I com que això és clarament observable i perceptible, Llull s'encarrega de fer-ho encara més palès. És per aquesta raó que l'oposició sempre té dues parts diferenciades: la transcendent (el que Déu vol, el que l'home hauria de fer) i la constatació del desviament (allò que l'home fa realment i efectivament), enllaçades per l'expressió *mas nos veem...* Cada versicle, doncs, conté una invocació a Déu i la primera intenció contrastada per l'esmentada expressió, que ens remet a la immanència. Així, per exemple:

Primera tríada

Versicle 1:

Nos veem, Sènyer, que vos avets donats jutges en terra, per tal que donen a cas-cun home so que li tany e que merex e so qui seu es.

Mas de tot assò veem que los malvats jutges fan lo contrari; car a aquells qui merexen pena donen repòs, e a aquells qui no merexen pena donen pena, e a aquells a qui deurien tolre, ells lur donen, e tollen a aquells a qui deurien retre.

És remarcable també l'ús del quiasme i de l'oposició *per negationem* (Rubio 1995: 108).

Versicle 2:

Los jutges, *Sènyer, son establits per tal que ls homens injurioses constrenguen e aclinen als homens injuriats; e los jutges son per so posats en lur offici que devecsquen so qui no es declarat ni entès per les parts contraries [primera intenció]. Mas segons so que nos veem en los demés jutges, no seguexen aital manera, car ells son contraris en lurs obres a aquelles coses qui deurien esser endressades per jutges [segona intenció: actuació contrària dels homes].*

Versicle 3:

Als jutges es donat, *Sènyer, que ells dejen seguir la natura e l cors de la potencia racional, per so car la potencia racional es lum e demostracio de veritat e dretura de conexensa. Mas car los jutges seguexen la natura e l cors e la propietat de la potencia sensitiva, qui es aorbament e innorament de veritat, per assò los jutges se torsen e s desvien de veritat en lurs sentencies e en lur offici.*

D'aquesta manera Llull ens vol fer arribar a una conclusió clara: l'ús desordenat dels senys (sentits, facultats) humans és absolutament negatiu, i fa destacar la importància d'adreçar-se a Déu mitjançant el seguiment de la primera intenció. Aquesta idea ens és presentada principalment mitjançant la concatenació d'oposicions binàries que confronten el món diví i l'humà.

5. Contingut del capítol 114

Ja hem vist quina estructura presenta el capítol comentat. Caldrà ara analitzar-ne els continguts, ja esbossats anteriorment. La idea bàsica d'aquest capítol és l'anàlisi personal que Llull du a terme d'un àmbit social concret, el dels juristes, la ponderació de les virtuts i, sobretot, la denúncia dels vicis i de les flaqueeses del col·lectiu: jutges i advocats són falsos i mentidors, venals, preocupats només pels diners, la fama i l'honor, i no per fer justícia. El nostre autor, a partir

de l'observació de la realitat, fa una mena d'anàlisi doble: sociològica, en una primera lectura més superficial, i mística (o moral i mística) des d'un punt de vista més profund.¹⁷ Efectivament: la crítica a l'actuació de jutges i advocats és una aplicació de la teoria de la primera i de la segona intencions, ja que aquests obren malament precisament perquè s'aparten del camí recte, de la intenció primera. A més, però, se'ns presenta un mètode per trobar la veritat, manifestar-la i donar-ne fe (Rubio, *Bases*, p. 36).

Segons Llull, els jutges són donats als homes «per tal que donen a cadascun home so que li tany e que merex e so qui seu es» (2). Aquesta definició concorda amb les definicions clàssiques dels juristes romans, principalment d'Ulpià.¹⁸ Però la realitat és tota una altra: els jutges obren a l'inrevés, castiguen els innocents i deixen lliures els culpables: «a aquells qui merexen pena donen repòs, e a aquells qui no merexen pena donen pena» (1).

El segon versicle fa avançar la tríada per amplificació (Rubio, *Literatura i doctrina*, pp. 119-125): novament apareix el contrast entre el que haurien de fer els jutges, ara des d'un punt de vista més concret: «son per so posats en lur offiçi que deveesquen so qui no es declarat ni entès per les parts contraries» (2), i per fer que els injuriadors se sotmetin davant dels injuriats. Però l'observació de la realitat social s'imposa, i Llull constata que els jutges fan el contrari, ja que en comptes de seguir la potència racional («lum e demostració de veritat e dreitura de conexensa») segueixen la sensitiva («aorbament e innorament de veritat»), de manera que «per assò los jutges se torsen e s desvien de veritat en lurs sentencies e en lur offiçi» (3).

Els advocats són presentats de manera paral·lela: la seva funció és «demostrar veritat als jutges e que deffenen los homens injuriats als homens falsos enganables» (4), però Llull observa novament com els advocats es desvien de la seva funció i fan el contrari: «Mas nos veem que [...] fan lo contrari; car axí com ells deuriem dir veritat, ells s esforsen a fer ver tot so qui es fals e a destruir so qui es ver» (4). La causa d'aquest fet és el desig d'obtenir riqueses i honors dels seus clients.

El mateix podem dir dels testimonis: tot i que els jutges haurien de dictar sentència segons la declaració objectiva dels fets reals, certs i comprovats, ocorre inversament: els testimonis falsos són escoltats i tenguts en compte, i els ver-

¹⁷ Afirmar encertadament Rubio (*Bases*, p. 34) que el llibre tercer del LC «ens mostrarà la societat en què vivia Llull, però no ho farà amb cap intenció descriptiva, sinó de revolta, de revolta espiritual contra la preponderància que hi pren la segona intenció en detriment de la primera».

¹⁸ Com ara la clàssica d'Ulpià: *Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuens* (inst. D. L.L.I pr-1 i l reg. D. L.I. 10 pr), i també: *ius est ars boni et aequi*, de Cels, ibid., recollides al *Corpus Iuris Civilis* de Justiní, edició de Theodor Mommsen i Paul Krüger (Berlín: Weidmann, 1954).

taders són contradits i represos (5). L'origen de la corrupció dels testimonis, dels jutges i dels advocats són els diners¹⁹ (6).

La doctrina de les dues intencions apareix explícitament al versicle 7 i, més àmpliament, a la resta de versicles que formen la tercera tríada. Així, l'ús del condicional («Si ls jutges e ls avocats eren homens de veritat e homens qui amassen bones obres [...] ells son homens qui molt de be e d'endressament poden donar als pobles en la major partida») és contrarestat per la conjunció adversativa («Mas per so car ells son homens mals en la major partida e de mala entencio, no son neguns homens per que l poble sia tan torbat com es per ells») (7). La dificultat de trobar bons jutges i advocats és palesa, i són molt pocs els consagrats a la primera intenció (8 i 9).

Un dels resultats d'actuar d'aquesta manera tan desencertada és la mort cruenta a mans dels seus enemics: «en tot aquest mon no veem neguns homens que tants ne muyren a mala mort com fan jutges e avocats» (10). És, doncs, el seu ofici, «vil» i «ávol», ja que sotmeten les seves potències de l'ànima, memòria, enteniment i voluntat, als diners. Llull ens mostra que les potències de l'ànima tenen un ordre d'actuació correcte, que no sempre és seguit, de manera que es cau en el pecat i en el mal. Una comparació (analogia) ens il·lustra clarament el que hem dit: «com a bestia ligada que hom mena lá on se vol, axí, *Sènyer*, los fa hom dir tot so que s vol, e ls mena hom lá on se vol» (11), de manera semblant al que afirma Llull a la DP: «si tu est jutge, guarda-t que no corrompes ton enteniment per pendre servvy; ni, si vols esser jutgat a dret, no corrompes al jutge son enteniment per dons e precs» (DP, cap. LX, par. 9).

¹⁹ Tòpic clàssic que tractarà un altre mallorquí, Anselm Turmeda, al famós *Elogi dels diners*, inclòs dins el *Llibre de bons amonestaments*: «Vulles pendre un bon castic: / no faces brega ab hom ric / si tu est pobre e menic: / lo plet perdries. / Diners de tort fan veritat, / e de jutge fan advocat: / savi fan tomar l'hom orat, / pus que d'ells haja». També al *Consell parlant en persona d'un pare al fill*, d'autor anònim: «Diner són vull missatges infernals, / que tot lo món los presta homenatge. / [...] / Los advocats fan tomar adversaris. / Als escrivans fan mudar calendaris. / [...] / Jutges de dret canònic o civil / no deuen gens afavorir ric ni pobre. / Il·luminant a tot, lo canal obre / del ver jut; mes no en trob u de mil / que per diners no torça la balança. / Tots tres faran en infern una dansa: / los advocats, pleders e escrivans, / car fan durar un plet subtil deu anys». Cit de Julio Rodríguez-Puértolas i Lluís Alpera, *Poesia i societat a l'Edat Mitjana* (Palma: Moll, 1973), pp. 170-171. Quant a la literatura hispànica, és interessant, entre molts d'altres, el treball de Faustino Martínez Martínez «La crítica al sistema jurídico del derecho común en el Cancionero de Juan Alfonso de Baena. Siglo xv», a *Prologus Baenensis*, n.º. 2 (2003), Revista Digital del Centro de Documentación Juan Alfonso de Baena <<http://www.juanalfonsodebaena.org>> (23 de març 2008). També Anderson F. Camacho «Los jueces y abogados frente a la literatura universal», a David Cienfuegos Salgado i María Carmen Macías Vázquez, *Estudios en homenaje a Marcia Muñoz de Alba Medrano. La enseñanza del derecho* (Mèxic: Instituto de Investigaciones Jurídicas de la Universidad Nacional Autónoma de México, 2007), pp. 67-85, i Víctor Celemín Santos, *El derecho en la literatura medieval* (Barcelona: Bosch, 1996).

Els professionals del dret, pel fet de ser reflexos de la divinitat («[Sènyer] vós havets donats jutges [...]», al versicle 1; «Vos havets donats homens a esser advocats [...]», al versicle 4), són *ab origine* bons i considerats de manera ben positiva, ja que la seva funció és essencial («molt de be e d endressament poden donar als pobles», versicle 7). Però ja des de la seva formació inicial, els juristes es desvien i cauen en la *secunda intentio*, deixant Déu de banda: «en lo comensament de lur estudi aprenen ab entencio que jutgen ab veritat e que raonen veritats: e puxes, com an apresada la sciencia de dret, ells ne fan tort, e jutgen e raonen contra veritat» (14); i, per tant, «tot assò es, Sènyer, viltat del offiç, per so car aprenen per una entencio, e puxes com an après, ells obren per altra entencio» (14), i així se degraden i es fan indignes (15). La tríada següent (versicles 16-18), tot fent un contrast o oposició, aprofundeix en el tema de la falsedat i corruptibilitat de jutges i advocats. Les interrogacions retòriques intensifiquen el contrast i la desviació d'intencions: qui millor que el jutge per jutjar? Qui millor que un mateix per conèixer la veritat? Però com sigui que els jutges i advocats són injusts i falsos, estenen encara més el mal i reflecteixen no les virtuts, sinó els vicis. La conclusió d'aquesta tríada és que de res no serveix el coneixement si no va acompanyat d'una actuació adient: jutges i advocats saben molt de dret, però es troben submergits en l'error i el pecat. Per això és preferible «jutge o advocat leal menys de letres, que fals qui sabés moltes letres» (18).

L'argumentació continua en la tríada 7 (versicles 19-21), on s'aprofundeix en l'observació de la realitat, per la qual cosa el verb més usat és *veure*: «Per raó dels falses jutges e dels falses advocats e dels falses testimonis, quax tot lo mon veg torbat» (19); «los homens falses [...] veg que son tenguts per leyals» (19); «alcunes vegades jo m prenc guarda si ja poré veer dreturer jutge ni vertader advocat» (20); «Tot lo mon veg, Sènyer, ple de falses jutges [...]. Encara veg, Sènyer, que molt fals jutge jutja en les vostres obres [...]» (21). Llull remarca aquesta comprovació empírica de la realitat; una realitat que se'ns imposa i que ens arriba gràcies al sentit de la vista. El recurs a l'experiència directa, emprat en tot el capítol 114, és ara encara més manifest.

Les tríades següents (8, versicles 22-24, i 9, versicles 25-27) introdueixen de manera explícita el tema de la passió de Jesucrist, el contrast entre l'amor de Déu vers els homes i l'actitud d'aquests vers Déu i el desig de béns i reconeixements mundans enfront del vertader premi del cristià. Llull insisteix, com és habitual, en el contrast entre allò que és i allò que hauria de ser, però també en la percepció radicalment diferent que en té el poble i el poder: els protagonistes del capítol són «amats e honrats e preats pels rics i poderosos», i en canvi són «mal volguts e blastomats e ayrats» pels humils (25).

La tríada 8 és una digressió sobre la passió de Crist, l'actitud dels cristians i

dels infidels i la misericòrdia divina, que és relacionada amb el tema central del capítol. Els jueus jutjaren (falsament) i condemnaren (de manera injusta) Crist a mort. Llull introdueix ara el tema de l'error: els jueus, per falta de comprensió i per una actitud personal indigna, caigueren en l'error i condemnaren Jesucrist, de la mateixa manera que els cristians que creuen sense entendre viuen dins l'error i el pecat, atès que la seva actitud s'orienta no cap a la primera intenció, sinó cap a la segona.²⁰ I ja que només podem comprendre a partir de la intel·ligència i de la contemplació, tot el LC és una mostra de com hom pot arribar a assolir aquesta contemplació i, per tant, consagrar-se a l'amor i al servei de Déu. El creient és, per tant, també missioner, perquè participa i dóna mostra de les dignitats divines amb la seva existència.²¹ I si vol prendre seriosament el primer manament diví haurà de creure, entendre i estimar.

La manca de comprensió i la falsedat són pertot arreu. Llull es refereix tant als jueus, de manera explícita («veg ne, *Sènyer*, d esta mala sement totes les carreres plenes», versicle 22), com als mals cristians. Ara bé: aquí opera la misericòrdia divina, que contrasta amb l'actitud dels homes, perquè tot i els seus pecats no són castigats ni jutjats per Déu, ni té Déu «avocats contra ells, qui reprehen ells dels defalliments que creuen esser en vos» (22).

El propòsit dels versicles 23 i 24, com de tota aquesta tríada, és moure els fidels a la missió. Contemplació, comprensió i consagració se conjuminen i interactuen. Llull ens ha fet elevar des de l'observació de la realitat concreta i més tost negativa, vers la comprensió, la conversió i la missió gràcies al contrast entre el Creador i les criatures.

Quant a la tríada 9 (versicles 25-27), el discurs lul·lià reprèn la crítica de la realitat observada: de l'ascens al descens, per tornar a ascendir: jutges i advocats viuen en l'opulència (i en fan ostentació), reben l'honor dels poderosos i el menyspreu dels pobres i perjudicats per la seva falsedat i prevaricació. Per això Llull se sorprèn que hom els consideri savis, ja que segons ell no hi ha en el món «tan folls homens ni tan peccs» (27).

La conclusió apareix a la tríada 10. Novament el contrast és l'eix discursiu. Llull es jutja sí mateix indigne i mereixedor del foc etern, perquè «en les demés coses son anat falsament e ab falsa entencio, e en les coses veres he callada veritat, e en les coses qui son falses he ensutzades les mies intellectuïtats e les mies sensualitats» (29). Llull s'aplica el mètode propi i es mostra com a (mal) exem-

²⁰ Novament Llull exposa les seves idees sobre la relació entre fe i raó, amb un paper essencial de la raó en tot aquest procés, perquè l'home ha de dirigir-se cap a Déu amb les tres potències de l'ànima. Vegeu Gaya, «Ramon Llull i l'Islam», p. 20.

²¹ Vegeu Jordi Gaya, «Ramon Llull i l'Islam», p. 15.

ple, un mirall d'allò que no s'ha de fer i de les conseqüències de l'error. La conversió, gràcies a l'entendre, i la consegüent dedicació a l'activitat missionera en seran les derivacions lògiques. Perquè qui es fixa només en la sensualitat no pot arribar a Déu, ni tampoc aquell qui creu però no comprèn:²² «Com hom qui es estat malvat jutge e fals advocat e mintent testimoni, me jutge, *Sènyer* a esser digne de foc perdurable a sostenir, e a esser indigne de posseir gracia ni benedicció en aquest segle ni en l'altre». I així, enteniment i voluntat permeten elevar-se vers Déu, font de misericòrdia que perdona els homes (30).

6. Conclusions

El capítol analitzat mostra, aparentment, una crítica a l'estament jurídic, fals i corruptible, d'acord amb els tòpics clàssics i medievals. Llull vol persuadir els lectors, i per això recorre a la sàtira i la crítica: cal captar l'atenció del públic i fer-lo ascendir pels viarans de les seves idees i dels seus objectius. La reflexió proposada pel Beat parteix de la realitat observable, com és d'esperar en una distinció dedicada al sentit de la vista, però no és el tema d'una reflexió de caràcter sociològic, sinó que permet Llull aplicar l'Art i ensenyar als lectors el camí de la contemplació, cabdal per tal de poder assolir la comprensió de la fe i, doncs, endinsar-se en l'amor diví. Els contrastes entre sensualitat i intel·lectualitat, d'una banda, i entre primera i segona intenció, per l'altra, fan avançar l'exposició, i així presenta Llull el seu mètode i la seva doctrina.

D'aquesta manera, Llull ens mostra el que es fa i no s'ha de fer, i crida a la virtut, que permetrà l'ús adequat de les potències de l'ànima i assolir la primera intenció; conjunció de fe i raó i la projecció missionera de la contemplació són pressupòsits d'aquest objectiu.

Paraules Clau

Art, dret, primera i segona intenció.

Key Words

Art, law, first and second intentions.

²² Recordem, amb Gayà, «Ramon Llull i l'Islam», p. 19, que el primer manament de la llei divina obliga a estimar i conèixer Déu amb tota la capacitat intel·lectual humana elevada per la fe i fer tot el necessari perquè Déu sigui conegut i estimat.

Resum

El capítol 114 del *Llibre de contemplació* sembla una crítica ferotge a l'estament de jutges i advocats, d'acord amb la tradició medieval. Però una lectura més profunda a partir de l'Art ens fa veure que l'objectiu de Llull no és fer una descripció de la realitat, sinó estendre el coneixement i l'amor de Déu mitjançant el contrast entre primera i segona intenció i entre sensualitat i intel·lectualitat.

Abstract

Chapter 114 of *Llibre de contemplació* seems to be a very strong critique of judges and lawyers, in accordance with medieval tradition. But a deeper reading based on Llull's Art takes into account that Llull's aim is not to describe reality, but to extend knowledge and love of God through contrast between first and second intentions as well as between sensuality and intellectuality.